

Paulina Forma

Pedagog szkolny w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 19,
263-271

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Pedagog szkolny w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka

School educator in the process of child's education, socialization and upbringing

*Codzienna troska człowieka jest rozpięta między dwoma przeciwieństwami: tym co człowiekowi zagraża, i tym, co człowieka udoskonala i tworzy [...]
Wychowują tylko ci, co mają nadzieję.*

Józef Tischner

Wprowadzenie

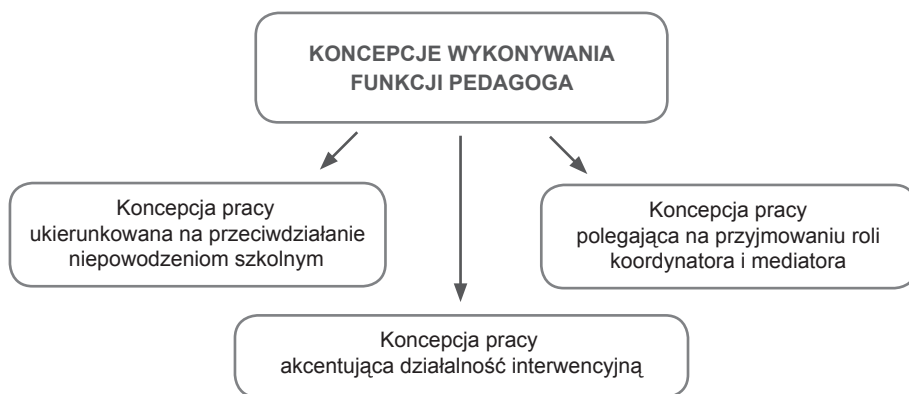
Socjalizacja, wychowanie oraz edukacja to naukowa triada, w której zawiera się istota dojrzałości, jaka jest w każdym człowieku, tym uczącym i nauczonym, wychowującym i wychowywanym, uspołeczniającym i uspołecznianym. Współcześnie w świecie, w którym obserwowalne są szybko postępujące zmiany na płaszczyźnie cywilizacyjno-społecznej, zestawienie tych trzech kategorii jest uzasadnione. Potwierdza to fakt, że wspólne cele socjalizacji, wychowania i edukacji dają możliwość ukształtowania dojrzałej osobowości, a co za tym idzie „zdrowego społeczeństwa”. Mimo że kontekst powyższych, naukowo-społecznych kategorii był niejednokrotnie przedmiotem wielu analiz, istnieje potrzeba odczytywania na nowo owych zagadnień przez środowiska naukowe, nowe ujęcie i weryfikację interdyscyplinarną.

Oddziaływanie pedagoga jako kreatora owych procesów bywa przedmiotem zainteresowań przede wszystkim przedstawicieli dyscyplin zajmujących się szeroko rozumianą edukacją. Dotychczasowi badacze wskazują na węższe i szersze rozumienie roli pedagoga, odnosząc się do indywidualnych, praktycznych doświadczeń w pracy pedagogicznej, a także określają znaczenie funkcjonowania pedagoga na tle kategorii społeczno-kulturowych, w których opisywana jest sytuacja, społeczne konteksty jego pracy na tle różnych typów środowisk, głównie w rodzinie i szkole.

W stanowisku pedagogicznym, reprezentowanym m.in. przez B. Matyjas [2005, s. 85–87], wyraźnie akcentuje się organizację pracy pedagogicznej, zabezpieczenie dziecka w miarę optymalnych warunków rozwoju, opieki, wychowania i edukacji [Matyjas 2008, s. 11]. Stąd, dla mnie jako pedagoga społecznego, ważne jest ukazanie pedagoga szkolnego jako osoby, która nieobciążona obowiązkiem nauczania, umiejąca rozwiązywać problemy, znająca dobrze wszystkie aspekty opieki, pomaga w realizacji funkcji opiekuńczych, socjalizacyjnych, wychowawczych rodziny i szkoły.

Pierwsi pedagodzy szkolni zostali zatrudnieni w roku szkolnym 1973/1974. Początkowo, zdani na samodzielną pracę, konstruowali plany pracy, podejmowali trudne zadania zgodnie z potrzebami szkoły i z własnym wyczuciem. Samodzielnie poszukiwali skutecznych form i metod pracy. Wraz z rosnącą liczbą pedagogów ukazywały się ujednoczone wytyczne, regulujące organizację pracy, zakres czynności, prowadzenie dokumentacji. Z biegiem czasu obowiązujące koncepcje uległy zmianie. Z jednych zadań rezygnowano, inne traktowano dowolnie, jeszcze inne podlegały poszerzeniu. Odstępowano od ujednoczonych wymagań zgodnie z praktyką zmieniającą się wokół nas rzeczywistości [Matyjas 2005, s. 85–87].

Funkcjonowanie pedagogów szkolnych w ramach systemu oświaty regulują zarządzenia MEN. W dotychczasowej praktyce wykształciły się trzy zróżnicowane koncepcje wykonywania funkcji pedagoga (schemat 1) korelujące z jego rolą w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dziecka.

Schemat 1. Koncepcje wykonywania funkcji pedagoga

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach koncepcji pracy ukierunkowanej na przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym, uwypuklającej pracę dydaktyczno-wyrównawczą, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne i wszelką pomoc w zakresie skutecznego realizowania programu szkolnego, pedagog uczestniczy w tworzeniu systemu pomocy w nauce. Ponadto pomaga uruchomić pomoc koleżeńską dla uczniów klas starszych, dopinguje rodziców do większej troski o pracę domową dzieci i ich socjalizację, stara się ściśle współpracować z poradnią psychologiczno-pedagogiczną w zakresie diagnozy niepowodzeń szkolnych. Pedagog aktywnie włącza się do pracy wyrównawczej i kompensacyjno-korekcyjnej, prowadząc małe zespoły dzieci ze szczególnymi trudnościami w nauce, pełni wiodącą rolę w podnoszeniu poziomu terapii pedagogicznej w szkole, organizując pokazowe zajęcia, upowszechniając nowoczesne metody i pomoce, uruchamiając odpowiedni gabinet, stale doskonaląc się w tej dziedzinie. W koncepcji tej przeważają zadania ściśle zaprogramowane, wymagające przygotowania i systematyczności. Przy tym bardzo ważna jest wczesna diagnoza, stałe konsultacje z nauczycielami, często również z pielęgniarką i lekarzem. Pedagog szkolny, realizujący tę koncepcję, udziela też wszelkiej pomocy uczniom słabym w nauce. Organizuje im dodatkowe zajęcia i konsultacje z nauczycielami, czuwa, by chociaż częściowo likwidowali braki, a w krytycznych sytuacjach szuka im zastępczych form ukończenia szkoły podstawowej, np. w klasach uzawodowionych, gdzie wymagania są mniejsze i połączone z przygotowaniem do pracy [Wolska-Długosz, Forma 2008/2009, s. 37].

Biorąc pod uwagę ukierunkowanie działań pedagoga w ramach kolejnej koncepcji, tj. uwidaczniającej zadania interwencyjne, warto podkreślić, że pedagog realizuje zadania mieszczące się w działalności interwencyjnej, ale także środowiskowej i socjalnej. Jest „managerem orędującym” w sprawach doraźnych, związanych z sytuacją bytową, wychowawczą i społeczną dziecka. Aranżuje w tym celu spotkania z rodzicami, zarówno w szkole, jak i w domu. Wnikliwie bada warunki do nauki, jakie posiada dziecko, interesuje się, czy jest właściwie odżywiane, czy w domu panuje właściwa atmosfera wychowawcza, doradza rodzicom, jak postępować z „trudnym dzieckiem”, jak lepiej i skuteczniej wpływać na wychowanie i rozwój, jak wciągnąć współmałżonka we wspólną troskę o potomstwo i jego socjalizację. Pedagog, realizując tę koncepcję, szczególnie zabiega o środki materialne na pomoc potrzebującym (m.in. dzieciom z rodzin wielodzietnych, ubogich, znajdujących się w kryzysie, z rodzin nieprawidłowo wypełniających swe funkcje i wynikające z nich zadania opiekuńczo-wychowawcze, dzieciom ze środowisk marginalizowanych i zagrożonych marginalizacją), organizuje dopłaty do wyżywienia, szuka tanich miejsc na koloniach

i obozach, stara się o dofinansowanie wszelkich świadczeń socjalnych. Aby tego dokonać, aktywnie współpracuje z instytucjami i organizacjami, które służą pomocą dziecku i rodzinie. Jest gotowy do niesienia, w razie konieczności, osłony prawnej. Stąd jego ścisłe kontakty z sądem rodzinnym, policją, rodzinnymi ośrodkami diagnostyczno-konsultacyjnymi, z wszelkimi placówkami opiekuńczo-wychowawczymi, profilaktyczno-lecznymi i resocjalizacyjnymi.

W ramach koncepcji pracy pedagoga szkolnego, polegającej na przyjmowaniu roli koordynatora i mediatora w sprawach związanych z nauką i wychowaniem, organizowaniem masowej działalności profilaktycznej i terapeutycznej, warto podkreślić jest nastawienie pedagoga, np. na szybkie ujawnienie i diagnozę (rozpoznanie) sytuacji zagrażających dziecku w prawidłowym rozwoju, tkwiących w samym uczniu, jego rodzinie, w podejściu nauczyciela, a także wynikających z zaburzeń kontaktów rówieśniczych. Pedagog szkolny stawia wówczas wstępną diagnozę i organizuje wstępną pomoc. Aby nie być osamotnionym w tych działaniach, buduje system pomocy i wspierania dla jednostek zaburzonych i problemowych. W ramach tego systemu współorganizuje pomoc w nauce, koordynuje całość zabiegów społeczno-wychowawczych, uruchamia procedury naprawcze. W niektórych przypadkach sam podejmuje konkretne działania, w innych jest tylko koordynatorem całości poczynań zespołu ludzi. Pedagog szkolny, decydujący się na taki model pracy, musi też inicjować i sam wprowadzać w życie nowoczesne metody profilaktyki masowej, w szczególności profilaktyki uzależnień i AIDS, warsztatowe metody wychowania prorodzinnego i seksualnego, przeciwdziałanie wszelkim zjawiskom patologii społecznej.

Te trzy podstawowe koncepcje mogą w praktyce występować w rozmaitych wariantach i kombinacjach. Podstawowe grupy zadań ulegają wtedy przemieszczeniu i wzajemnemu przenikaniu. Najczęściej spotykany jest wariant uniwersalny. Oznacza to, że pedagog szkolny zajmuje się wszystkim, ale za to w ograniczonym zakresie. W konsekwencji tego niektórym uczniom pomaga w nauce, wobec innych interweniuje w środowisku, a przy tym prowadzi działalność profilaktyczną i psychoedukacyjną. Pedagog szkolny o takim nastawieniu praktycznie zajmuje się każdą trudną sprawą.

Prawne podstawy pracy pedagoga szkolnego

Podstawowymi aktami normatywnymi, określającymi rolę i zadania pedagoga szkolnego są Zarządzenia MOiW oraz MEN. Chronologiczne zestawienie wyżej wymienionych dokumentów prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Prawne podstawy pracy pedagoga szkolnego

Lp.	Prawne podstawy pracy pedagoga szkolnego
1	Zarządzenie MOiW z dnia 7 listopada 1975 roku w sprawie pracy nauczyciela – pedagoga szkolnego wraz z załącznikiem
2	Zarządzenie MOiW z dnia 15 września 1982 roku w sprawie obowiązkowego wymiaru godzin pracy pedagoga szkolnego, które weszło w życie 1 września 1983 roku
3	Zarządzenie MEN z dnia 25 maja 1993 roku w sprawie zasad udzielania uczniom pomocy psychologicznej i pedagogicznej
4	Rozporządzenie MENiS z dnia 7 stycznia 2003 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach

Źródło: opracowanie własne.

W myśl tych dokumentów, we wszystkich zalecanych czynnościach pedagoga szkolnego winny znaleźć się następujące zadania [*Rozporządzenie MENiS 2003*]:

- pomoc wychowawcom klas, w szczególności w zakresie: rozpoznawania indywidualnych potrzeb uczniów oraz analizowania przyczyny niepowodzeń szkolnych,
- określania form i sposobów udzielania pomocy uczniom, w tym uczniom wybitnie uzdolnionym odpowiednio do rozpoznawanych potrzeb,
- koordynacji prac z zakresu orientacji zawodowej,
- działania na rzecz organizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej.

Zadania te należy realizować: we współdziałaniu z nauczycielami, rodzicami (opiekunami prawnymi), pielęgniarką szkolną, organami szkoły i instytucjami pozaszkolnymi, we współpracy z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i innymi poradniami specjalistycznymi w zakresie konsultacji metod i form pomocy udzielonej uczniom oraz w zakresie specjalistycznej diagnozy w indywidualnych przypadkach.

Zarządzenia obligują pedagoga szkolnego ponadto do:

- współorganizowania zajęć dydaktycznych, prowadzonych przez nauczycieli nauczania specjalnego dla uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych,

- udzielania różnych form pomocy psychologicznej i pedagogicznej uczniom realizującym indywidualny program lub tok nauki.

Dwa ostatnie zadania dotyczą szkół, w których wymienione formy nauczania występują. Natomiast bezwzględnie wszyscy pedagodzy powinni zwracać szczególną uwagę na przestrzeganie przez szkołę lub placówkę postanowień Konwencji o Prawach Dziecka. W myśl cytowanych dokumentów pedagog szkolny prowadzi dziennik pracy i teczki indywidualne dzieci i młodzieży, zawierające dokumentację prowadzonych badań i czynności uzupełniających.

Pomocne w pracy pedagoga szkolnego mogą i powinny być wytyczne w sprawie pracy nauczyciela-pedagoga szkolnego. Wytyczne te ujmują szczegółowe zadania pedagoga szkolnego w zakresie: profilaktyki wychowawczej, pracy korekcyjno-wychowawczej, indywidualnej opieki pedagogiczno-psychologicznej, pomocy materialnej. Uściślając, w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania, w pracy wychowawczej, pedagog szkolny powinien uwzględnić szereg zadań, m.in.:

- dbanie o realizację obowiązku szkolnego przez uczniów,
- poznawanie trudności wychowawczych i dydaktycznych uczniów,
- roztoczenie opieki nad uczniami trudnymi, niedostosowanymi, społecznie zagrożonymi negatywnym oddziaływaniem środowiska,
- podejmowanie działań zapobiegających niedostosowaniu uczniów poprzez wykrywanie niekorzystnych zachowań i zmian rozwojowych (np. agresja, apatia, odosobnienie, niewłaściwe normy współżycia) i wykrywanie negatywnych czynników wychowawczych w środowisku rodzinnym i lokalnym uczniów,
- systematyczne konsultacje z wychowawcami klas w sprawie uczniów przejawiających różnorakie zaburzenia i natychmiastowe podejmowanie wszelkich działań o charakterze interwencyjnym,
- praca indywidualna z uczniami trudnymi, zagrożonymi i niedostosowanymi społecznie,
- współpraca z rodzicami poprzez kontakty z domem rodzinnym ucznia, udział w spotkaniach z rodzicami na wywiadówkach i indywidualnie,
- współpraca z organami szkoły (komitetem rodzicielskim, samorządem uczniowskim, dyrekcją, pielęgniarką, księdzem itd.),
- współpraca z instytucjami wspomagającymi,
- utrzymywanie stałych kontaktów z metodykiem pedagogów szkolnych, branie czynnego udziału w szkoleniach, warsztatach, współpraca z innymi pedagogami szkolnymi,
- koordynowanie pracy w zakresie problematyki opiekuńczo-wychowawczej, dbałość o dokumentację, troska o własny warsztat pracy itd.

Należy podkreślić, że powyższy wykaz zadań w ramach pracy pedagoga szkolnego wiąże się ściśle z poradnictwem, które w kontekście wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania dotyczy zarówno dzieci, jak i rodziców oraz nauczycieli. Tym samym stanowi ono pomoc w rozwiązywaniu aktualnych problemów, powstających w codziennej pracy szkoły [Matyjas 2002, s. 17–18], ale także funkcjonowania podstawowego środowiska wychowawczego dziecka.

Praca z rodzicami stanowi ważną dziedzinę działalności pedagoga szkolnego. Ma ona na celu wczesne zapobieganie niepożądanym społecznie zachowaniom dzieci i młodzieży. Pedagog szkolny, wspomagając wspomniane wcześniej procesy, powinien więc szukać takich form, aby kształtować kulturę pedagogiczną rodziców, „pierwszych kreatorów” osobowości dziecka.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat roli pedagoga szkolnego w procesie edukacji, socjalizacji i wychowania dzieci i młodzieży, warunków efektywności owej pracy warto podkreślić konieczność dobrze zorganizowanego warsztatu pracy. Pedagog winien posiadać osobne pomieszczenie z wyposażeniem ułatwiającym pracę z dziećmi i młodzieżą.

Dodatkowym, istotnym warunkiem powodzenia pracy pedagoga szkolnego jest umiejętność zdobywania zaufania ludzi, a także łatwość nawiązywania kontaktów. Pedagog powinien zatem posiadać bogatą osobowość, być człowiekiem o wysokim poziomie samourzeczywistniającego, którego osobowość charakteryzują następujące cechy¹:

- pozytywna samoocena, akceptacja siebie i innych,
- spontaniczność w myśleniu,
- skoncentrowanie się na problemach, a nie na własnym „ja”,
- wrażliwość, życzliwość dla ludzi,
- głębia i powaga w nawiązywaniu bliższych kontaktów z ludźmi,
- oryginalność, twórczość w każdej dziedzinie, poczucie humoru,
- samodzielny, niezależny kontakt z kulturą,
- umiejętność utrzymywania dyscypliny w pracy z uczniami,
- sumienna praca.

¹ Cechy ważne w procesie wychowawczym.

Pedagoga szkolnego wspomagającego dzieci i młodzież powinny cechować ponadto:

- rzetelna wiedza ,
- empatia w widzeniu świata,
- autentyczność – postawa życzliwości i wsparcia (wyrażająca się w szczerym zaangażowaniu i wewnętrznej motywacji do pracy wychowawczej z młodzieżą),
- zdolność do przyjmowania postawy życzliwości i wsparcia,
- umiejętność nawiązywania pozytywnych więzi z młodzieżą,
- odporność na frustracje,
- postawa otwarta i kreatywna,
- szczerłość, bezpośredniość i samopoznanie.

Reasumując, pedagog szkolny powinien tak oddziaływać na dzieci i młodzież, aby w konsekwencji powodować kształtowanie właściwości psychicznych uzdolnień i umiejętności sprzyjających samorealizacji, umożliwiających kierowanie własnym życiem i realizację własnych zamierzeń i zainteresowań. Powinien on zmierzać w procesie wspomagania edukacji, socjalizacji i wychowania do ograniczania zainteresowań młodych ludzi środkami psychoaktywnymi i „negatywnymi” subkulturami oraz stanowić tzw. drogowskaz alternatywnych sposobów życia i umiejętnie pobudzać uczniów do aktywności samowychowawczej.

BIBLIOGRAFIA:

- Adamus B., 2000, *Z doświadczeń pedagoga szkolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 6.
- Bednarska E., 2001, *Mój warsztat pracy jako pedagoga – terapeuty*, „Szkoła Specjalna”, nr 1.
- Biblioteczka Reformy. O programie wychowawczym szkoły*, 2001, Warszawa.
- Dąbrowska-Jabłońska I., 2000, *Relacje między pedagogiem a dzieckiem i jego rodziną w terapii pedagogicznej*, „Opieka, Wychowanie, Terapia”, nr 4.
- Dzikomska-Kucharz A., 2003, *Pedagog w szkole*, „Edukacja i Dialog”, nr 1.
- Jundziłł I., 1980, *Rola zawodowa pedagoga szkolnego*, Warszawa.
- Kantowicz E., 1997, *Wsparcie społeczne w pracy pedagoga szkolnego*, „Wychowanie na Co Dzień”, nr 1–2.
- Komorowska B., 2005, *Trudności wychowawcze: ciągłość i zmiana od nauczania początkowego do gimnazjum*, w: *Uczeń we współczesnej szkole. Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej*, red. Z. Ratajek, P. Biłous, Kielce.
- Matyjas B., 2002, *Profilaktyka i resocjalizacja w pracy pedagoga szkolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 9.

- Matyjas B., 2005, *Pedagog szkolny*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, P, red. T. Pilch, Warszawa.
- Matyjas B., 2008, *Dzieciństwo w kryzysie. Etiologia zjawiska*, Warszawa
- Raczkowska, 1996, *Profilaktyka w szkole*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 1.
- Rozporządzenie MENiS z dn. 7 stycznia 2003 w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*, Dziennik Ustaw 2003, Nr 6, poz. 65.
- Sałasinski M., Badziukiewicz B., 2003, *Vademecum pedagoga szkolnego*, Warszawa.
- Szymańska J., 2000, *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*, Warszawa.
- Wojcieszek K., 1996, *Program Noe – co to takiego?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 1.
- Wolska-Długosz M., 2004, *Profilaktyczna funkcja pedagoga szkolnego w zakresie wspomagania dziecka i rodziny „zagrożonej” – programy profilaktyczne*, w: *Psychologiczne i pedagogiczne podstawy kształcenia specjalistów w warunkach integracji europejskiej*, t. 2, red. Z. Matejek, P. Biłous, Kielce.
- Wolska-Długosz M., Forma P., *Rola pedagoga szkolnego w procesie wychowania dziecka*, „Nauczanie Początkowe. Kształcenie Zintegrowane” 2008/2009, nr 3.

Summary

The triad, in which the essence of maturity is contained, is situated on the planes of socialization, upbringing and education. In today's social and educational reality, in which rapid changes are observable, these three categories are justified. It is confirmed by the fact that common objectives of socialization, upbringing and education give the possibility of developing a mature personality, and in consequence, "healthy society". Although the context of the above, social categories was frequently the object of many analyses, it is necessary to reread those problems by scientists, and formulate a new approach and interdisciplinary verification. It is significant to characterize the role of educator – creator of those processes. What is his or her role? How do they fulfil the implied functions and carry out their tasks? These are only some of the investigative problems which imply directions of pedagogic research.